

مصدق در نگاه مصدق

مجموعه دربوته نقد - کتاب ششم

نویسنده: عباس سلیمی نمین

www.ketab.ir

سرشناسه: سلیمی نمین، عباس، ۱۳۳۳ -
 عنوان و نام پدیدآور: مصدق در نگاه مصدق/عباس سلیمی نمین.
 مشخصات نشر: تهران: دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران، ۱۴۰۲.
 مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص:، مصور.
 فروست: مجموعه در بوته نقد؛ کتاب ششم.
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۵۶۷-۷-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: چاپ قبلی: خانه کتاب، ۱۳۹۱.
 یادداشت: نمایه.
 موضوع: مصدق، محمد، ۱۲۶۱ - ۱۳۴۵.
 موضوع: سیاست‌مداران ایرانی -- سرگذشتنامه
 Politicians, Iranian -- Biography*
 نفت -- ایران -- صنعت و تجارت -- ملی شدن
 Petroleum industry and trade -- Government ownership - Iran
 موضوع: ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۲۰ - ۱۳۴۰
 Iran -- History -- Pahlavi, 1925 - 1941
 رده‌بندی کنگره: ۱۵۱۵DSR
 رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۲۳
 شماره کتابخانه ملی: ۹۳۹۲۸۲۰

مصدق در نگاه مصدق

مجموعه کتاب ششم

نویسنده: عباس سلیمی نمین

کتاب‌آرایی: دنیا حق شنو

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۲ • تیراز: ۱۰۰۰

لینوگرافی و چاپخانه: مؤسسه فرهنگی - معیشت

قیمت: ۹۵,۰۰۰ تومان • تعداد صفحات: ۲۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۵۶۷-۷-۸

• آدرس: تهران، خیابان جنت‌آباد جنوبی،

چهار باغ شرقی، ۱۶ متری اول شمالی، کوچه

رباحی غربی پلاک ۵۵ واحد یک

• کد پستی: ۱۴۷۳۸۴۶۱۸ • تلفن: ۴۴۶۱۷۶۱۵

• همه حقوق برای نشر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران محفوظ است.

انتشارات ایران

- دیباچه ----- ۹
- زندگینامه نویسنده اثر ----- ۱۳

۱۷

بخش اول | بررسی کتاب

۱۹

کتاب اول | شرح مختصری از زندگی و خاطراتم

- ۲۱ • مقدمه
- ۲۳ • یکم | تشکیلات مملکت در رژیم قدیم
- ۲۳ • در تعریف معاونین وزارت داخله
- ۲۷ • دوم | تشکیلات وزارت مالیه
- ۲۷ • قسمت اول - در تشکیلات کبی وزارت مالیه و وزارت بقایا
- ۲۸ • قسمت دوم - در تشکیلات کبی وزارت مالیه
- ۲۹ • سوم | در تنظیم کتابچه‌های دستورالعمل
- ۳۳ • چهارم | اختلاس در رژیم قدیم
- ۳۷ • پنجم | ورود من بخدمت دولت و تحصیلاتم در ایران
- ۴۱ • ششم | انتخاب من از اصفهان برای وکالت مجلس
- ۴۳ • هفتم | عضویت من در مجمع انسانیت
- ۴۷ • هشتم | مسافرت من قصد تحصیل
- ۴۹ • نهم | تحصیلاتم در پاریس
- ۵۱ • دهم | مراجعتم از اروپا
- ۵۳ • یازدهم | سفر دوم من به اروپا
- ۵۵ • دوازدهم | تحصیلات من در سوئیس
- ۵۷ • سیزدهم | تألیف تز دکتر و کارآموزی در دادگستری نوشاتل
- ۵۹ • چهاردهم | اشتغال من در ایران پس از خاتمه تحصیل
- ۶۱ • پانزدهم | عضویت من در حزب اعتدال
- ۶۳ • شانزدهم | عضویت من در کمیسیون تطبیق حوالجات
- ۶۷ • هفدهم | چهارده ماه در معاونت وزارت مالیه
- ۷۱ • هجدهم | عضویت من در جمعیت دموکرات ضدتشکیلی

- نوزدهم | سفر سوم من به اروپا و مراجعتم از طریق بوشهر به ایران ۷۵
- بیستم | انتصاب من به ایالت فارس ۷۹
- بیست و یکم | تصدی من در وزارت مالیه ۸۹
- بیست و دوم | انتصاب من به ایالت آذربایجان ۹۱
- بیست و سوم | مراجعتم از تبریز و انتخاب من به ریاست انجمن فرعی انتخابات ۹۵
- بیست و چهارم | انتصاب من به وزارت خارجه ۹۷

کتاب دوم | مختصری از تاریخ ملی شدن صنعت نفت در ایران ۱۰۱

- مقدمه ۱۰۳
- اول | وقایعی که سبب شد من کار قبول کنم ۱۰۵
- دوم | علل سقوط دولت من ۱۰۷
- فرمایشات شاهنشاه در فصل پنجم کتاب «مأموریت برای وطنم» ۹۰۱
- سوم | تألمات و تأسفات ۱۱۵
- بیانیه ۱۷ فروردین ۱۳۳۲ ۱۱۸

بخش دوم | لایحه دیوانعالی کشور ۱۲۳

- اول | کارهای دولتی من ۱۲۷
- از نظر سیاسی ۱۲۹
- ماده واحده ۱۳۲
- دوم | مبارزه دولت انگلیس در مراجع مالی ۱۳۳
- سوم | مبارزه سیاست خارجی از طریق مجلس ۱۳۵
- چهارم | مبارزه سیاست خارجی از طریق دربار ۱۴۱
- پنجم | انتقاد از کارهای دولت من ۱۴۷
- نتیجه ۱۵۳
- از فصل چهارم کتاب مأموریت برای وطنم ۱۵۷
- عرض جواب ۱۵۸

بخش دوم | نقد و نظر ۱۶۱

- نقد و نظر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران ۱۶۳
- فهرست اعلام ----- ۱۹۰

در نقد و بررسی نهضت ملی دامن زدن صنعت نفت بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نباید از دو مقوله غفلت کرد. یکی دامن زدن به تضادی کاذب از سوی دو جماعت نفوذ یافته به اطراف دو شخصیت تعیین کننده این نهضت یعنی آیت الله کاشانی و دکتر مصدق، دوم: ماسک ملی دامن زدن به طغیان طلبان و دیگر وابستگان به قطب های قدرت جهانی بعد از روشن شدن اهمیتشان نزد ملت. بدون تردید یکی از عوامل شکست نهضت ملی شدن صنعت نفت نقش آفرینی حسابگرانه احزاب و افرادی بود که وابستگی آن ها به بیگانه کاملاً محرز است. مأموریت این نیروها تلاش برای نزدیک شدن به شخصیت های تعیین کننده در نهضت و وانمود کردن هواداری از آن ها بود. برای نمونه، هواداری ظاهری افرادی چون شمس قنات آبادی و مظفر بقایی از آیت الله کاشانی، چنان که بعدها کاملاً روشن شد، در راستای مأموریت مخدوش کردن فضای سیاسی در اطراف این شخصیت شکل گرفت. از دیگر سو افرادی از قبیل دفتری، منشی زاده و برخی پان ایرانیست ها با هدف دامن زدن به اختلافات و ایجاد فرصت مناسب برای کودتاگران به دکتر

مصدق نزدیک شدند. این دو طیف که بعضاً آبشخور واحدی دارند برای ممانعت از روشن شدن واقعیت‌های تاریخی و برملا شدن نقش پنهان و پشت پرده دولت‌های غربی در فتنه‌انگیزی‌ها همواره کوشیده‌اند تضاد کاذبی را به ذهن جامعه تزریق کنند تا در پناه آن دشمن اصلی همه اقشار جامعه به فراموشی سپرده شود.

دومین جماعتی که فضای بررسی تاریخی نهضت ملی شدن را مخدوش می‌سازند زائده‌ای از تحولات انقلاب اسلامی‌اند. می‌دانیم که با اوج‌گیری آگاهی جامعه از مناسبات تلخ دوران استبداد پهلوی و عزم راسخ ملت ایران برای پایان دادن به عمر رژیم دست‌نشانده و سلطه‌گران خارجی، تنفر از وابستگان به پهلوی‌ها به شدت گسترش یافت و در سال‌های اولیه انقلاب اسلامی به اوج خود رسید. از این رو بسیاری از سلطنت‌طلبان نقاب ملی‌گرایی بر چهره زدند تا از این طریق بتوانند از موضعی متفاوت به ضدیت با خیزش ملت ایران بپردازند. فایده این نقش‌آفرینی بیشتر از دکتر مصدق و مخالفانشان با آیت‌الله کاشانی کاملاً غیراصولی و غیرمنطقی در واقعیت‌های تاریخی است. از آن‌جا که شایسته است با دوری جستن از فضاسازی‌های هدفمند به بررسی این مقطع مهم از تاریخ مبارزات ملت ایران که می‌تواند بسیار درس‌آموز باشد، بپردازیم، شناخت این حواشی بسیار ضروری است. خوشبختانه خاطرات دکتر مصدق می‌تواند ما را از تجلیل‌ها و بزرگنمایی‌های غیرواقعی از یک سو و تخریب‌های غیرمنصفانه این شخصیت از دیگر سو دور سازند. البته این بدان معنی نیست که دکتر مصدق در مقام اداره دولت برآمده از نهضت ملی شدن صنعت نفت دارای ضعف‌های چشمگیر نبود، بلکه هدف از نقد و بررسی مقاطع حساس تاریخ معاصر کسب تجربه از فراز و نشیب‌هایی است که ملت هزینه سنگینی برای آن پرداخته است. همان‌گونه که اشاره شد، از آن‌جا که آخرین خیزش ملت ایران قبل از قیام سراسری مردم علیه استبداد و استعمار که به پیروزی انقلاب اسلامی منجر شد، می‌تواند سنگری مؤثر برای هجمه به رهبری این انقلاب باشد بسیاری از دشمنان حرکت استقلال‌طلبانه این سرزمین، از آن حساب‌گرانه

بهره جستند. تنها سلطنت طلبان متمایل به غرب نبودند که تلاش کردند با رویکرد خاصی از دکتر مصدق بهره جویند، بلکه حتی اکثریت چپ‌های وابسته به شرق نیز - به ویژه بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی - در صدد برآمدند تا در سنگر ملی‌گرایی درآیند. این رویکرد غیرصادقانه برای زیر سؤال بردن رهبری انقلاب اسلامی، دکتر مصدق را آن چنان به اوج برده و می‌برد که با آن چه این شخصیت در خاطرات خود به ثبت رسانده کاملاً بیگانه است. این تلاش حسابگرانه بنا را بر پیگیری مستندات تاریخی قرار نمی‌دهد و اصولاً کمترین اعتقادی نیز به مصدق ندارد؛ زیرا دستکم نخست‌وزیر نهضت ملی شدن صنعت نفت در عمل ثابت کرد که در برابر هرگونه سلطه بیگانه بر ایران ایستادگی می‌کند. متأسفانه عملکرد این هواداران غیرصادق ملیت و ملی‌گرایی که به گواه تاریخ سال‌ها وطن را صحنه تاخت و تاز بیگانگان قرار داده بودند موجب بروز برخوردهای افراطی نیز در درون جبهه انقلاب شد. برخی نیروهای مذهبی همواره متأثر دار و دسته مشکوک «حزب زحمتکشان» بعد از پیروزی انقلاب اسلامی با خواسته وارد فضایی شدند که دشمن طراحی کرده بود. خوشبختانه رهبری انقلاب مانع از آن شد که دامن زدن به تضاد کاذب «ملی و مذهبی» به یکدیگر بتواند موجب غفلت از دشمن مشترک همه اقشار ملت ایران شود. نباید فراموش کرد که در سال‌های اولیه دهه ۳۰ طراحان کودتای ۲۸ مرداد با دامن زدن به چنین تضادی توانستند دشمنی آشتی‌ناپذیری بین نیروهای تعیین‌کننده سیاسی در جامعه به وجود آورند و موجب بی‌توجهی و غفلت جدی از تحرکات گسترده خود شوند. در واقع کودتای مشترک آمریکا و انگلیس و سرکوب مطالبات مردم در اوج انفعال ارکان نهضت ملی شدن صنعت نفت و خارج شدن هواداران آن‌ها از صحنه سیاسی کشور ممکن شد و به طور قطع و یقین زمینه‌سازی این امر بدون طراحی پیچیده و طولانی مدت امکان‌پذیر نبود.

خاطرات دکتر مصدق که مأخذ ارزشمندی برای شناخت تاریخ این نهضت خواهد بود در سال ۶۵ با مساعی فرزندان این مرحوم (احمد و

غلامحسین) به چاپ رسید. یادداشت‌های نخست‌وزیر نهضت ملی شدن صنعت نفت عمدتاً در زندان به نگارش درآمده و نسخه‌ای از آن با نامه‌ای خطاب به غلامحسین در دی ماه ۱۳۴۰ به وی تسلیم شده است تا در یکی از بانک‌های سوییس تا زمان فراهم شدن زمینه‌های چاپش به امانت سپرده شود. خوشبختانه با پایان یافتن استبداد پهلوی دست‌نوشته‌های این شخصیت مطرح در تاریخ معاصر انتشار یافت تا کشف حقیقت آن مقطع را سهل‌تر نماید.

◉ مدیر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران

◉ عباس سلیمی‌نمین

www.ketab.ir